

НАУКОВИЙ
ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 187

Правознавство

Збірник наукових праць

**Чернівці
“Рута”
2003**

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 187: Правознавство. - Чернівці: Рута, 2003. – 124 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskooho Universitetu: Zbirnyk Naukovykh Prats. Vyp. 187: Jurisprudence. – Chernivtsi: Ruta, 2003. – 124 s.

У випуску на основі врахування новітніх досягнень юридичної науки, узагальнення правозастосовної практики, вітчизняного і зарубіжного досвіду висвітлюються проблеми теорії та практики різних галузей права, сформульовані практичні рекомендації законодавцю щодо вдосконалення чинного законодавства, а також працівникам правоохоронних органів по застосуванню конкретних норм права в умовах перехідного суспільства.

Для науковців, викладачів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, студентів, працівників правоохоронних і правозастосовних органів.

The issue on the base of the newest achievements of legal science, law application practice, domestic and foreign experience touches upon the problems of theory and the practice of the various law branches, there are formulated practical recommendations to the legislator on the development of the legislation currently in force, as well as to the employees of law-protecting bodies on the application of the concrete norms of law in the circumstances of transitional society.

It can be used by scientific employees, teachers of institutions of higher and secondary specialized education, students, employees of law-applying and law-protecting bodies.

Редколегія випуску: доктор юрид. наук, проф. **Пацурківський П.С.** (наук. редактор),
доктор юрид. наук, проф. **Козловський А.А.** (заст. наук. редактора),
канд. юрид. наук, доц. **Гаврилюк Р.О.** (відповідальний секретар),
канд. юрид. наук, доц. **Гетманцев О.В.**,
доктор юрид. наук, проф. **Георгіца А.З.**,
доктор юрид. наук, проф. **Гришук В.К.**,
доктор юрид. наук, проф. **Козюбра М.І.**,
доктор юрид. наук, проф. **Кузнєцова Н.С.**,
доктор юрид. наук, проф. **Якимчук М.К.**

Збірник входить до переліку видань ВАК України

Свідоцтво Міністерства України у справах преси та інформації

№ 2158 серія КВ від 21.08.1996 р.

Загальнодержавне видання

ISBN 966-568-649-6

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Адреса редколегії випуску “Правознавство”:

Україна, 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, національний університет,
кафедра конституційного, адміністративного і фінансового права, тел. (03722) 2-38-06

E-mail: oleg@chnu.cv.ua

© Чернівецький університет, 2003.

Підписано до друку 20.11.2003 р. Формат 60x84/8. Друк офсетний. Папір офсетний.

Умовн. друк. арк. 13,5. Обл. - вид. арк. 14,5. Зам. -п. Тираж 200 прим.
Друкарня видавництва “Рута” Чернівецького національного університету.

58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

ЗМІСТ

I. МЕТОДОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Пацурківський П.С.</i> Співвідношення змісту категорій „об’єкт науки фінансового права” та „предмет науки фінансового права”	5
<i>Гаврилюк Р.О.</i> Дискусійні питання змісту юридичної категорії „податок”	14
<i>Хохуляк В.В.</i> Наука фінансового права: проблеми концептуалізації основних підходів	21
<i>Савчук С.В.</i> Передумови виникнення та формування юридичної соціології	27
<i>Мірошниченко М.І.</i> Відношення понять „система права” та „правова система” (синергетичний аналіз) ...	33
<i>Нелін О.І.</i> Спадкове право за „Зводом місцевих законів західних губерній” 1837 р.	39

II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

<i>Никифорак В.М.</i> Особливості реалізації механізму страхування відповідальності у сфері космічної діяльності	44
<i>Слюсаренко Ю.А.</i> Правовий режим майна підприємств нафтогазового комплексу України: цивільно-правові аспекти	50
<i>Сідак М.В.</i> Правове регулювання кредитних відносин у Чехії та Словаччині	56
<i>Гетманцев О.В., Пацурківський П.С.</i> Поняття принципів цивільного процесу та їх значення у правозастосовчій діяльності суду	60
<i>Гетьманцева Н.Д.</i> Договір як підстава застосування закону до конкретних відносин праці	66
<i>Орловський О.Я.</i> Правова природа пенсії	70

III. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

<i>Георгіца А.З., Шукліна Н.Г.</i> Проблема конституційної регламентації виборчої системи України в контексті світового досвіду	74
<i>Шеремет Н.В.</i> Юридична природа бюджетно-правової норми	83
<i>Якимчук Н.Я.</i> Проблеми місця інституту права власності на публічні фонди коштів у системі права України	87
<i>Цимбалюк А.В.</i> Фінансування вищих закладів освіти: проблеми і перспективи	93
<i>Сікорська І.А.</i> Бюджетне правопорушення: поняття, склад, відповідальність за вчинення	96
<i>Жук Л.В.</i> Законодавство з питань оподаткування – основна форма податкового права	101

IV. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. ПРОКУРАТУРА

<i>Бойко А.М.</i> Морально-етичні чинники економічної злочинності у період переходу до ринкової економіки	106
<i>Якимчук М.К.</i> Проблеми встановлення об’єктивних ознак кримінально-караного порушення правил безпеки дорожнього руху і експлуатації транспорту	109
<i>Березовський А.А.</i> Правогенез амністії у Франції	114
<i>Дорофєєва Л.М.</i> Порівняльний аналіз процесуального становища митних органів при розслідуванні контрабанди та інших злочинів на кордоні	117

V. РЕЦЕНЗІЇ

<i>Якимчук М.К.</i> Рецензія на підручник „Адміністративне право України”, за загальною редакцією академіка С.В.Ківалова	120
<i>Никифорак М.В.</i> Р.Ф.Кайндль як історик права	122

CONTENTS

I. METHODOLOGY OF LEGAL SCIENCE. PHILOSOPHY OF LAW. THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. COMPARATIVE LAW

<i>Patsurkivskiy P.S.</i> Correlation of the contents of a category “object of science of the financial law” and “a subject of science of the financial law”.....	5
<i>Gavryliuk R.O.</i> Debatable questions of the contents of a category “tax”	14
<i>Khokhuliak V.V.</i> The financial law sciences: the problems of conceptualization of basic approaches	21
<i>Savchuk S.V.</i> The preconditions of occurrence and formation of legal sociology	27
<i>Miroshnichenko M.I.</i> Correlation of the concepts „ system of law regulations” and „legal system” (synergy analysis).....	33
<i>Nelin O.I.</i> To the question of customary law by “code of local laws of western provinces, 1837	39

II. CIVIL LAW AND PROCEDURE. LABOUR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

<i>Nikiforak V.M.</i> Features of realization of the Liability insurance’S mechanism in space activity’S sphere...44	
<i>Sljusarenko J.A.</i> Legal regime of property of the enterprises of an oil-and-gas complex of Ukraine: civil-law aspects	50
<i>Sidak M.V.</i> Legal regulation of credit relations in the Czech Republic and Slovak Republic	56
<i>Getmanshev O.V., Patsurkivskiy P.S.</i> Concept of principles of civil process and their meaning at right application of activity of court.....	60
<i>Getmantseva N.D.</i> The contract as the basis of application of the law to the concrete attitudes of work	66
<i>Orlovsky O.Y.</i> The legal nature of pension	70

III. CONSTITUTIONAL LAW. ECOLOGICAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE. FINANCIAL LAW

<i>Georgitsa A.Z., Shuklina N.G.</i> Problem of the constitutional regulation of an electoral system of Ukraine in a context of global theoretical and practical experience	74
<i>Cheremet N.V.</i> Legal nature of the budget law norm	83
<i>Yakimchuk N.</i> The problems connected with the place of law of property on the public funds in the legal system of Ukraine.....	87
<i>Tsimbaljuk A.V.</i> Financing of institutes of higher education: problems and prospects.....	93
<i>Sikorska I.A.</i> Budgetary offence: concept, structure, the responsibility for fulfilment	96
<i>Zhuk L.V.</i> The tax legislation as the basic form of the tax law	101

IV. CRIMINAL LAW AND PROCEDURE. CRIMINOLOGY. PROCURACY

<i>Boyko A.M.</i> Moral and Ethical Factors of the Economic Crime during the Market Economy Transitional Period.....	106
<i>Yakymchuk M.K.</i> Problems of determination of the objective signs of criminal-infringement of the road locomotion and transport operation safety rules	109
<i>Berezovskij A.A.</i> Legal genesis of amnesties in France	114
<i>Dorofeeva L.M.</i> The comparative analysis of remedial position of customs bodies at investigation of smuggling and other crimes on border	117

V. REVIEWS

<i>Yakymchuk M.K.</i> Review on the textbook "Administrative law of Ukraine", behind the general edition of academician S.V. Kivalov.....	120
<i>Nikiforak M.V.</i> R.F.Kajndl as the historian of the law	122

II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

© 2003 р. В.М. Никифорак

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Роль страхування в сучасній космічній діяльності важко переоцінити. Спеціалісти стверджують, що ряд космічних проектів узагалі не було б реалізовано, якби світовий страховий ринок не взяв на себе ризик їх невдачі. Страховий ризик у даному разі полягає в можливості загибелі космічного апарату, заподіяння шкоди здоров'ю екіпажу та наземного персоналу, а також можливості заподіяння в результаті космічної аварії шкоди третім особам або навколишньому природному середовищу [9, с.135]. Порівняно з іншими видами страхування страхування космічних ризиків є відносно новим видом страхування. В Україні його розвиткові сприяли такі фактори.

1. Вихід ряду підприємств ракетно-космічної галузі на зовнішній ринок, укладення комерційних контрактів, які передбачають вирішення питань економічного захисту проектів. Світове співтовариство визнає Україну однією з провідних космічних держав світу, яка має значний потенціал у сфері освоєння космічного простору [17, с.73].

2. Поступове зростання можливостей національного страхового ринку, визначення сфер впливу страхових компаній і, як наслідок, загострення конкуренції між ними.

3. Прийняття Верховною Радою України в 1996 році Закону "Про космічну діяльність", статтею 24 якого *продекларовано* запровадження в Україні обов'язкового страхування при здійсненні космічної діяльності. Види такого обов'язкового страхування були визначені Законом України "Про страхування", прийнятим 4 жовтня 2001 р. у новій редакції: 1) страхування об'єктів космічної діяльності (наземна інфраструктура), перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Національного космічного агентства України; 2) страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності; 3) страхування об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура), які є власністю

України, щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі; 4) страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі [2, Ст.7 пп.22-25].

Разом із тим мусимо визнати, що досі існує і ряд факторів, які стримують динаміку розвитку космічного страхування в Україні. Перш за все до них належить віднести різноманітність космічних ризиків і проблем, пов'язаних з їх страхуванням, оскільки вони не мають стандартних і простих рішень. По-друге, обмеження страхового поля (більшість видів космічного страхування, які успішно реалізуються на Заході, в США, не знаходять свого вираження в страхових послугах національних страхових компаній) призводить до зростання ставки страхових премій, що зменшує попит на космічне страхування. По-третє, у страхових компаніях практично відсутні висококваліфіковані спеціалісти з трьох галузей діяльності: страхування, космічної техніки та юриспруденції (в першу чергу у сфері міжнародного права) [21, с.39]. Врешті-решт негативний вплив на розвиток космічного страхування справляє теперішній стан національного законодавства, а точніше, майже повна відсутність у ньому норм, покликаних врегулювати порядок та умови здійснення космічного страхування в Україні.

Ступінь наукової розробки теми. Питанням, які пов'язані з сутністю та призначенням страхування цивільної відповідальності, виділенням специфічних рис цього окремого виду страхування не було приділено достатньої уваги зі сторони вчених-юристів. У науковій літературі проблема відносин зі страхування цивільної відповідальності переважно відображена епізодично. Зокрема, автором було проаналізовано науковий доробок Т.Г.Александрової, В.Д.Базилевича, К.С.Базилевича, О.Д.Заруби, Л.І.Корчевської, О.Б.Крутіка, О.В.Мещерякової, Т.В.Нікіті-

ної, І.В.Орлової, А.П.Плешкова, К.В.Турбіної, В.Г.Ульяніщева, Е.А.Уткіна, В.В.Шахова, М.Я.Шимінової, І.Е.Шинкаренка та ін. Серед учених, які намагаються у своїх публікаціях ліквідувати прогалини в дослідженні страхування у сфері здійснення космічної діяльності, особливо варто відзначити Н.Малишеву, Д.Медведчикова, В.Семеняку, Д.Туленти, А.Цись, А.Царікова. Не зважаючи на це, як з теоретичної, так і з практичної точок зору здійснення страхування відповідальності у сфері космічної діяльності досі викликає безліч дискусій. Крім цього, відсутність належного нормативного врегулювання даного виду страхування змушує вітчизняних страховиків розробляти правила страхування, будуючи їх на нормах не національного, а зарубіжного та міжнародного права, а також виходячи з досвіду провідних страхових компаній світу.

Мега статті. Автор ставить перед собою мету дослідити сучасний стан страхування цивільної відповідальності при здійсненні космічної діяльності в Україні, визначити особливості правового врегулювання даного виду цивільно-правових відносин нормами національного та міжнародного права, проаналізувати зміст договору страхування відповідальності у сфері здійснення космічної діяльності, а також, через узагальнення отриманої в результаті дослідження інформації, сформулювати певні пропозиції щодо вдосконалення механізму страхового захисту майнових інтересів виробників, власників та експлуатантів ракетно-космічної техніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Космічне страхування – це комплексний вид страхування. Його об'єктами виступають майнові інтереси суб'єктів космічної діяльності, пов'язані з випадковими втратами, які можуть бути заподіяні ракетно-космічній техніці, майну, життю та здоров'ю учасників, а також з необхідністю відшкодувати шкоду, заподіяну третім особам у результаті цієї діяльності. Правову базу регулювання питань міжнародної цивільної відповідальності становлять багатосторонні та двосторонні міжнародні угоди, учасницею яких є Україна. Основними багатосторонніми міжнародними угодами, що регулюють міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам унаслідок невдалої реалізації спільних космічних проєктів і програм, є Конвенція про Міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1972 року) [7] і Договір про принципи діяльності держав по дослідженню та використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967 року). В національно-

му законодавстві України, в тому числі й космічному, на даний час практично відсутнє правове закріплення питань цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну у сфері здійснення космічної діяльності.

У відповідності зі статтею 7 вищеназваного Договору кожна держава-учасниця, яка запускає об'єкт у відкритий космос, а також з території чи споруди якої був запущений космічний об'єкт, несе відповідальність згідно з міжнародним правом за збиток, який цей об'єкт може заподіяти іншій країні, що підписала договір [8]. Основне правило договору полягає в тому, що держави-учасниці несуть міжнародну відповідальність за всі дії та недоліки їх урядових органів, а також дії неурядових юридичних осіб, які спричинили шкоду третім особам на Землі і в межах земної атмосфери. Крім цього, особливістю так званої “абсолютної” відповідальності є те, що держава, яка здійснила запуск космічного об'єкта, в разі отримання інформації про його падіння на територію будь-якої держави, що створює небезпеку для навколишнього середовища, повинна негайно вжити всіх необхідних заходів для відвернення заподіяння шкоди. В інших галузях діяльності обов'язок вжиття заходів для повернення шкоди покладається, як правило, на потерпілу сторону [11, с.35].

Якщо ж справа пов'язана зі шкодою, заподіяною у відкритому космосі іншим космічним об'єктам, то держави-учасниці Договору несуть відповідальність лише за ті збитки, які викликані ненавмисними та необережними діями [15, с.133]. При цьому відповідальність кожної держави розраховується пропорційно ступеню її вини в аварії чи катастрофі або ж ділиться порівну, якщо визначити точну пропорцію взагалі неможливо. Отже, держава звільняється від абсолютної відповідальності, якщо доведе, що шкода повністю чи частково виникла внаслідок грубої необережності або ж дій чи бездіяльності, вчинених з наміром заподіяти шкоду, зі сторони держави-позивача або осіб, яких вона репрезентує [7, Ст. VI]. У будь-якому разі “відповідальність” страховика не обмежена, однак виплата страхового відшкодування завжди залежить від прямих наслідків аварії космічної техніки та розміру страхового ліміту, встановленого договором.

Коли запуск космічного об'єкта здійснюють дві або більше держав, то відповідно до ст. V Конвенції про міжнародну відповідальність вони несуть солідарну відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну цим об'єктом. Останнє означає, що позов про повне відшкодування збитків може

бути поданий до будь-якої з цих держав, яка після виплати відшкодування отримує право регресної вимоги до інших держав-учасниць запуску.

Ефективне врегулювання позовів значно залежить від того, ідентифікований чи ні космічний об'єкт, який заподіяв шкоду. Щоб забезпечити ідентифікацію, Реєстраційна конвенція ООН (Конвенція про реєстрацію об'єктів, які запускаються в космічний простір) від 14.01.1975 року зобов'язала кожен державу реєструвати об'єкти, які вона запускає у відкритий космос.

Поряд з існуванням міжнародного законодавства про космічну діяльність і відповідальність у цій сфері, в кожній країні приймається місцеве законодавство. Наприклад, у США у 1984 р. був прийнятий і в 1988 р. доповнений закон "Про запуск комерційних супутників", який покликаний сприяти розвиткові підприємницької діяльності в космосі, визначати межі відповідальності уряду у відповідності з діючими міжнародними угодами та ступінь відповідальності організацій, що здійснюють запуск космічних об'єктів. Законодавство США висуває такі вимоги: 1) страхування цивільної відповідальності організаціями, що здійснюють запуск космічних апаратів, на суму не менше 500 млн. дол.; 2) обов'язкове страхування збитків, заподіяних власності держави; 3) уряд (держава) повинна відшкодувати збитки понад 500 млн. дол. у межах до 1,5 млрд. дол.

У Франції страховики космічних ризиків надають фірмі, що здійснює запуск, страховий поліс на суму 400 млн. франц. фр., а понад цю суму відшкодування виплачує держава. Обов'язок страхувати цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну державній власності, у французькому законодавстві не передбачений [14, с.541].

Страхування цивільної відповідальності при здійсненні космічної діяльності, яке, з одного боку, спрямоване на захист майнових інтересів власників космічних об'єктів, а з іншого – забезпечує належне відшкодування особам, що зазнали збитків у результаті аварії космічного об'єкта, передбачає можливість страхування ризиків на різних етапах "життєвого" циклу ракетно-космічної техніки. Для космічних об'єктів, як правило, виділяють два основних етапи їх експлуатації [19]: наземний та орбітальний етапи. Так, на стадіях проектування, виробництва, підготовки до запуску страхуванню підлягає потенційна можливість заподіяння збитків одними підрядчиками іншим, тобто цивільна відповідальність одних учасників космічного проекту перед іншими. На стадії запуску, виходу апарату

на орбіту й повернення назад в атмосферу ризик заподіяння шкоди третім особам та навколишньому середовищу значно більший [13, с.39]. Так, на стадії запуску ризик загибелі об'єкта, а отже, і ризик заподіяння шкоди залежить від надійності космічного апарата. У зв'язку з цим не можна применшувати ймовірність настання страхових випадків. З моменту виходу на необхідну орбіту космічний апарат піддається загрози зіткнення з метеоритами та іншими космічними апаратами, що може зумовити його падіння на землю. І хоча спеціалісти стверджують, що ймовірність подібних ризиків невелика, повністю виключити можливість падіння космічних об'єктів назад на землю не можна. Потреба в страхуванні відповідальності за заподіяння шкоди третім особам і навколишньому природному середовищу зростає ще й у тому разі, коли космічний об'єкт споряджений ядерною установкою. Та багато країн на даний час уже не використовують ядерні реактори. Крім того, в ООН функціонує наукова група, яка вивчає можливість заборони використання ядерних реакторів у космосі [15, с.135].

Страхувальником за договором страхування цивільної відповідальності може бути фізична чи юридична особа – власник космічного об'єкта або держава в особі уповноважених державних органів, підприємств, організацій. У зв'язку з тим, що космічний проект реалізується, як правило, за участю великої кількості суміжних підприємств, в договорі страхування відповідальності необхідно чітко визначити межі відповідальності кожного з учасників проекту [13, с.39]. Саме тому страховий поліс включає в число відповідальних за шкоду, заподіяну третім особам, всіх причетних до запуску осіб. Особливо це стосується виробників, сторони, яка здійснювала запуск, і всіх організаційних структур, які надають послуги протягом запуску та експлуатації космічного об'єкта.

Страховиком може виступати юридична особа, створена в установленому законодавством порядку [2; 3; 4; 5], яка отримала в Міністерстві фінансів України ліцензію на здійснення страхування відповідальності. Відзначимо, що досвід західних страхових компаній переконує в необхідності створення значних за розміром страхових і резервних фондів, що для більшості національних страховиків поки що неможливе. Тому ризик заподіяння шкоди космічним об'єктом не може повністю взяти на себе не лише окрема українська страхова компанія, але й навіть національний страховий ринок у цілому. Розв'язати

подібну проблему можна в один із таких способів: 1) створення пулів зі страхування космічних ризиків; 2) використання механізму перестраховання як на національному, так і на міжнародному страхових ринках.

Щоб страхування космічних ризиків задовольнило потреби всіх страхувальників у страховому захисті, необхідно створити достатні перестраховальні обсяги, спеціально призначені для космічних ризиків, оскільки обсяг покриття договорів перестраховання, враховуючи складність космічних ризиків, буде значно перевищувати обсяг покриття аналогічних договорів у інших видах традиційного та нетрадиційного страхування. Перестраховання дозволяє сформувати досить значні ресурси для гарантії покриття можливої шкоди при здійсненні космічної діяльності. Оскільки йдеться про космічні ризики, які передбачають покриття настільки великих сум, що вони не можуть бути внесені до обов'язкового договору, не порушивши при цьому його рівноваги, то для розв'язання цієї проблеми досить часто використовують факультативне перестраховання. Суть його полягає в тому, що страховик укладає договори космічного страхування, передаючи кожний з них індивідуально взятий у перестраховання на факультативній основі. Здійснюючи оцінку окремих індивідуалізованих космічних ризиків, перший перестраховик, витративши більше у порівнянні з іншими часу і людських ресурсів, розпочавши першим оцінку і тарифікацію космічного ризику, може організувати щось подібне до пулу – утворення, навколо якого об'єднуються інші страховики [16, с.98].

Що ж до світового страхового ринку, то варто підкреслити, що він може запропонувати страхові ліміти, які за своїм розміром значно перевищують ліміти окремих страхових компаній. Наприклад, власникові космічного апарату пропонуються договори страхування відповідальності на суму близько 500 млн. дол. з метою захисту всіх учасників запуску апарату від претензій третіх осіб [13, с.40]. Розмір страхових внесків, як правило, також значно менший. При цьому основними факторами, які впливають на розмір страхового внеску, є: 1) час створення та тривалість періоду експлуатації як ракети космічного призначення в цілому, так і її складових частин; 2) надійність ракети та її складових частин; 3) ступінь (обсяг) попереднього наземного експериментального і льотного відпрацювання ракети та її складових частин, систем і агрегатів, а також результати випробувань [18, с.400].

Істотною умовою договору страхування відповідальності суб'єктів космічної діяльності є перелік страхових випадків. Як показало вивчення досвіду страхових компаній розвинутих країн, страхування цивільної відповідальності перед третіми особами за шкоду, заподіяну їм під час експлуатації космічної техніки, пов'язане з виникненням обов'язку відшкодувати шкоду у таких випадках [16, с.97]: 1) падіння ракети космічного призначення поза межами зони відчуження внаслідок об'єктивних факторів або виникнення аварійної ситуації; 2) екологічної катастрофи в результаті аварії ракети космічного призначення з токсичними компонентами палива.

Страховики спеціально обмежують страхове покриття територіальними рамками. Більшість з них не покривають збитки третіх осіб і шкоду, завдану навколишньому природному середовищу саме в зоні відчуження. У зв'язку з цим цікава з наукового та практичного погляду страхова практика російської страхової групи "Мегарус". У 1995 році вона ввела новий страховий продукт у сфері космічного страхування, який передбачає страхування цивільної відповідальності перед третіми особами не лише за межами штатних зон падіння (у відповідності з Конвенцією про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами від 29.03.1972 р.), але й у самих полях падіння частин ракет при аварійних пусках [20, с.27]. Відзначимо, що "ноу-хау" успішно пройшло перевірку на практиці.

Термін дії договору страхування цивільної відповідальності власників космічного апарату, як правило, дорівнює строкові експлуатації цього апарату. Наприклад, середній строк служби супутника складає близько 8 років [15, с.130]. Страхування вступає в силу в момент прибуття космічного апарату на технічний комплекс і припиняється після закінчення строку дії договору страхування або при повній втраті ракетиносія чи космічного апарату.

Відповідно до Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами претензія про компенсацію шкоди може бути висунута державі, яка здійснила запуск космічного об'єкта, не пізніше одного року від дати, коли була заподіяна шкода чи визначена винна держава. Однак, якщо державі не відомо про заподіяння шкоди або вона не змогла встановити винну державу, яка здійснила запуск космічного об'єкта, то вона може висунути претензію впродовж одного року від дати, коли стало відомо про вказані факти [7, Ст.Х]. У зв'язку з цим на практиці часто виникають проблеми із

визначенням страхової компанії, яка повинна виплатити страхове відшкодування потерпілій стороні, якщо, наприклад, ризик відповідальності протягом певного строку був застрахований різними страховиками.

У зарубіжній судовій практиці використовуються принаймні чотири способи встановлення моменту заподіяння страхувальником “віддаленої” шкоди [22, Р.258]. Перший спосіб полягає в ототожненні цього моменту з датою первинного контакту зі шкідливою речовиною (наприклад, токсичним паливом). Другий спосіб полягає в прийнятті до уваги дати прояву ознак захворювання чи виникнення майнової шкоди. Крім того, іноді суди вважають, що шкода заподіявалася безперервно протягом всього часу з моменту первинного контакту і до його прояву (третій спосіб). І нарешті, деякі суди надають страхувальникові право вказати будь-який момент між датами первинного контакту та прояву шкоди [22, Р.272-275].

Крім указанного, проблеми щодо вирішення спорів, пов'язаних із компенсацією шкоди, завданої при здійсненні космічної діяльності, можуть ускладнюватися ототожненням понять “вимога до винної в заподіянні шкоди сторони” та “вимога до страхової компанії про виплату страхового відшкодування”. Зокрема, якщо до вимог про відшкодування шкоди винною державою відповідно до Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, застосовується строк позовної давності в один рік, то згідно зі статтею 268 (п.5) нового Цивільного кодексу України, на вимоги страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування) позовна давність не поширюється.

Висновки. Страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності ще не отримало в Україні достатнього розвитку. По-перше, страховики не мають достатнього досвіду страхування такої відповідальності. По-друге, значну складність для вітчизняних страховиків являє недостатність необхідних статистичних даних. Кількість запущених космічних апаратів, а тим більше кількість їх катастроф, є порівняно малою величиною для встановлення певної статистичної закономірності. Тому не дивно, що страховики в договорах значно звужують межі страхового покриття, оскільки будь-яка аварія на космічному об'єкті може призвести до величезних збитків [10, с.124]. Врешті-решт частиною другою статті 24 Закону України “Про космічну діяльність” передбачено, що порядок проведення

обов'язкового страхування при здійсненні космічної діяльності визначається Кабінетом Міністрів України. Саме на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок встановити порядок і правила проведення космічного страхування, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум і максимальні розміри страхових тарифів або методик актуарних розрахунків [2, Ст.7]. Однак досі проведення досліджуваних видів страхування стримується відсутністю у відповідних нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України правових норм, які регулюють це питання.

До розробки Кабінетом Міністрів України порядку та умов обов'язкового космічного страхування стаття 24 Закону України “Про космічну діяльність” та відповідні пункти статті 7 Закону України “Про страхування” носитимуть законодавчо-установчий характер, що загалом негативно впливає на правозастосовчу діяльність в цій ризиковій сфері діяльності. Отже, існуючі правові норми не мають відповідного механізму правового регулювання, тому вони не породжують конкретних правовідносин.

Ситуація для страхувальників в Україні теж не досить сприятлива в зв'язку зі збільшенням ставок на світовому страховому ринку внаслідок аварійних запусків і припинення функціонування космічних апаратів на орбіті. Місткість страхового ринку більше не зростає, тоді як страховики, які спеціалізуються в даному секторі страхування, зазнають великих збитків. Разом з тим поступова стабілізація ринкової економіки в Україні, а отже, і зростання потужностей страхових компаній, використання досвіду міжнародного страхового ринку з урахуванням національної специфіки та інші позитивні моменти дозволяють сподіватися на подальший розвиток страхування відповідальності суб'єктів космічної діяльності.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003. – К.: Атіка, 2003. – 416 с.
2. Закон України “Про страхування” від 07.03.1996 р. в редакції Закону України від 04.10.2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 205.
3. Закон України “Про підприємництво” від 07.02.1991 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 14. – Ст. 168.
4. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.1991 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 24. – Ст. 272.

5. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
6. Закон України “Про космічну діяльність” від 15.11.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 1. – Ст. 2.
7. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об’єктами від 29.03.1972 р. Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 28.09.1973 р. // Збірник законів Української РСР. 1938-1973 рр. Том 1. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1974. – 740 с.
8. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла від 27.01.1967 р. // Действующее международное право. Т. 3. – М.: Московский независимый институт международного права, 1997. – С.625-630.
9. Александрова Т.Г., Мещерякова О.В. Коммерческое страхование (справочник). – М.: Институт новой экономики, 1996. – 254 с.
10. Малишева Н., Семеняка В. Правові питання страхування спільних космічних проєктів і програм // Право України. – 1999. – № 6. – С.121-125.
11. Медведчиков Д.А. Международные правовые акты, регламентирующие страхование космической деятельности // Страховое дело. – 2003. – № 1. – С.34-39.
12. Медведчиков Д.А. Особенности страхования космических рисков // Страховое дело. – 2003. – № 2. – С.21-28.
13. Медведчиков Д.А. Страхование рисков космических проектов // Страховое дело. – 1999. – № 5. – С.38-44.
14. Основы страховой деятельности: Учебник / Отв. ред. Т.А.Федорова. – М.: Издательство БЕК, 1999. – 776 с.
15. Плешков А.П., Орлова И.В. Очерки зарубежного страхования. – М.: Анкил, 1997. – 200 с.
16. Семеняка В. Правове забезпечення страхування при здійсненні космічної діяльності // Право України. – 1998. – № 7. – С.95-99.
17. Семеняка В. Стан правового регулювання страхування при здійсненні космічної діяльності в Україні // Страхова справа. – 2002. – № 2. – С.73-77.
18. Страхование от А до Я. Под ред. Л.И.Корчевской, К.В.Турбиной. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 624 с.
19. Туленты Д.С. Страхование имущественных интересов при осуществлении космической деятельности // Финансы. – 1997. – № 2.
20. Цысь А. Космическое страхование в 1999 году // Страховое дело. – 2000. – Июнь. – С.25-28.
21. Цысь А., Цариков А. Современное развитие космического страхования в России // Страховое дело. – 1997. – Июнь. – С.39-41.
22. Doherty M. Allocating progressive injury liability among successive insurance policies // Univ. of Chicago law rev. – 1997. – Vol. 64, № 1. – P.257-315.

Стаття надійшла до редколегії 12 вересня 2003 р.

Рекомендована до опублікування у „Віснику” членом редколегії О.В. Гетманцевим.

V.M.Nikiforak

FEATURES OF REALIZATION OF THE LIABILITY INSURANCE’S MECHANISM IN SPACE ACTIVITY’S SPHERE

Summary

In the article are opened essence, applicability and features of realization of liability insurance in space activity sphere with allowance for norms of national legislation and international documents.